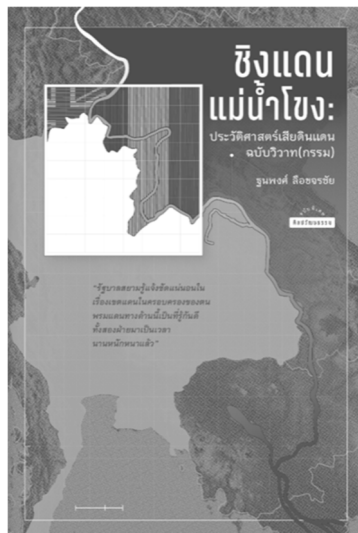

วิจารณ์หนังสือ

ปณณทัต จิตตกุล*

(Pannatat Jittakul)

ชิงแดนแม่น้ำโขง:

ประวัติศาสตร์ฉบับวิวาท (กรรม)

(Contesting the Mekong

Frontier: A History of Disputed
Territory)

ผู้เขียน รุ่งพงศ์ ลือขจรชัย

พิมพ์ครั้งแรก มีนาคม 2567

จำนวน 248 หน้า

ราคา 225 บาท

สำนักพิมพ์มติชน

ISBN: 978 - 974 - 02 - 1890 - 6

ประวัติศาสตร์ไทยในกระแสหลัก มักจะถูกยึดโยงด้วยเรื่องราวที่เทิดทูนความเป็นชาติไทย ซึ่งได้นักวิชาการฝ่ายอนุรักษนิยมได้พยายามสถาปนาเรื่องราวทางวาทกรรมของความเป็นชาติภายใต้การนำของสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ได้ช่วยธำรงความเป็นชาติไทยให้ผ่านพ้นอุปสรรคจากการเข้ามาของเหล่าศัตรูจากภายนอกเขตของความเป็นชาติไทย เพื่อให้ชาติไทยดำรงคงอยู่ยั่งยืนจนถึงปัจจุบันหลากหลายวาทกรรมได้ถูกสถาปนาขึ้นจนกลายเป็นวาทกรรมทางประวัติศาสตร์

* นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (Graduate student, M.A. in History, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University).

กระแสหลักที่มักจะกล่าวถึงโดยทั่วไปกันอย่างแพร่หลายในสังคม วาทกรรมเรื่องเสียดินแดนถือเป็นหนึ่งในเรื่องกระแสหลักที่ถูกพูดถึงและถูกใช้เป็นเครื่องมือทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มอนุรักษ์นิยมในการแสดงออกถึงความยิ่งใหญ่ของชาติไทยครั้งอดีตที่มีดินแดนที่กว้างใหญ่กว่าที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นอย่างมาก แต่ด้วยเหตุประการหนึ่งที่ทำให้ชาติไทยต้องเสียดินแดนเหล่านั้นเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของชนชาติไทยภายใต้การปกครองของระบอบพระมหากษัตริย์ ที่รู้สึกเสียพระทัยต่อการเสียพื้นที่รัฐชาติ ดังนั้นประชาชนคนไทยควรสำนึกและระลึกถึงความพยายามและเสียสละของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีความปรารถนาต้องการธำรงรักษาไทย อย่างไรก็ตาม วาทกรรมดังกล่าวกลับได้เป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้นจากกลุ่มชนชั้นนำในประเทศ ณ ช่วงเวลาหนึ่งที่แตกต่างจากช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้น เพื่อเป็นการสถาปนาและดำรงอำนาจของกลุ่มอนุรักษ์นิยมในสังคมไทยซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นอยู่จนถึงปัจจุบัน

หนังสือเรื่อง “ชิงแดนแม่น้ำโขง: ประวัติศาสตร์ฉบับวิวาท (กรรม)” โดย รุณพงศ์ ลือขจรชัย ซึ่งปรับปรุงแก้ไขมาจากดุชนิพนธ์ของผู้เขียนเรื่อง “เมื่อจักรพรรดิราชหลังน้ำตา: ปัญหาการได้และเสียดินแดนของสยาม” ของสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีการนำเสนอเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่กลายเป็นวาทกรรมหนึ่งของประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทยกระแสหลักในประเด็นการเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงที่เป็นความเจ็บปวดของเหล่าราชสำนักสยามในสมัยนั้นผ่านการปลุกปั่นวาทกรรมดังกล่าวของรัฐไทย แต่อย่างไรก็ตามความเข้าใจเรื่องขอบเขตหรือเขตแดนความเป็นรัฐชาติไทย ณ เวลานั้น ยังคงค่อนข้างไม่ตรงกับแนวคิดทางตะวันตกเสียเลยทีเดียว หากราชสำนักไทย ณ ขณะนั้น ยังคงมองเรื่องเขตแดนภายใต้มานปริทัศน์คติชนทางพุทธศาสนา ในขณะที่เดียวกันชาติตะวันตกได้พยายามยึดหลักการสร้างขอบเขตหรือพรมแดนผ่านลักษณะความเป็นจริงทางกายภาพโดยอาศัยการกำหนดพื้นที่อาณาเขตผ่านการทำแผนที่ หนังสือเล่มนี้ได้พยายามอธิบายผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ร่วมกับทฤษฎีเรื่องเขตแดนมาประกอบการอธิบายเรื่องราวที่ปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์ในอีกมิติหนึ่งที่กลายเป็นข้อเสนอใหม่แก่วงวิชาการประวัติศาสตร์

สำหรับเนื้อหาในส่วนแรก (บทที่ 1 และบทที่ 2) ผู้เขียนได้มีการปูพื้นเพื่อทำความเข้าใจให้กับผู้อ่านถึงที่มาและความสำคัญของประเด็นของหนังสือที่ต้องการพยายามนำเสนอ ก่อนที่จะมีการปูพื้นฐานแนวคิดเรื่องการปกครองแบบจารีตในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ให้กับผู้อ่านเพื่อทำความเข้าใจในแนวคิดการปกครองในช่วงเวลาของการเข้ามาของแนวคิดแบบตะวันตก โดยผู้เขียนได้ยกสยามและเวียดนามเป็นกรณีศึกษาตัวอย่างในการอธิบายลักษณะการปกครองแบบจารีตที่ยึดโยงกับความเชื่อทางศาสนาโดยสยามยึดหลักการปกครองโดยมีคติดำเนินพุทธศาสนา ขณะที่เวียดนามยึดหลักการปกครองตามจีน ซึ่งมีคติดำเนินลัทธิขงจื้อและพุทธมหายาน โดยที่มีกัมพูชาเป็นสนามสำคัญในการอธิบายระบบแนวทางการปกครองในเชิงพื้นที่ให้แก่ผู้อ่านได้เข้าใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ผู้เขียนได้พยายามอธิบายถึงโครงสร้างของระบบรัฐบรรณาการของจีนที่ได้เข้ามามีส่วนในการปกครองแบบจารีตของพื้นที่เอเชียอาคเนย์เพื่อให้เห็นถึงโครงสร้างในการปกครอง อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองแบบจารีตได้มีพลวัตอย่างค่อยเป็นไปอันเนื่องมาจากการเข้ามาแสวงหาอาณานิคมของชาติตะวันตกภายในพื้นที่ จึงทำให้ต้องมีการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองและความคิดให้มีความทันสมัยกับชาติตะวันตกที่ได้เข้ามาซึ่งมีฝรั่งเศสกับอังกฤษเป็นตัวแสดงสำคัญ

สำหรับเนื้อหาในส่วนครึ่งหลัง (บทที่ 3 บทที่ 4 และ บทที่ 5) ผู้เขียนได้อธิบายและอภิปรายถึงสนธิสัญญาต่าง ๆ ระหว่างสยามกับฝรั่งเศสในช่วงหลังกรณีข้อพิพาท รศ. 112 ถึงวิวาทะเรื่องการทำสนธิสัญญาระหว่างสยามกับฝรั่งเศส และการกล่าวถึงอารมณ์ ความรู้สึก ทศนะของราชสำนักต่อเหตุการณ์ดังกล่าว ที่จะนำไปสู่การประดิษฐ์วาทกรรมการเสียดินแดนซึ่งจะได้กลายเป็นชุดวาทกรรมหนึ่งของประวัติศาสตร์ไทยกระแสหลักที่ถูกนำมาใช้ในยุคนาชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม รวมถึงในช่วงการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่วาทกรรมดังกล่าวถูกนำมาใช้อีกครั้งจากกรณีพิพาทบริเวณเขาพระวิหารใน ค.ศ. 1962 และบทสรุปของหนังสือที่ผู้เขียนได้พยายามนำเสนอเอาไว้โดยภาพรวมทั้งหมดจากที่ได้กล่าวไปในบทที่ผ่านมา

ประเด็นสำคัญในทัศนะผู้วิจารณ์

ในงานศึกษาผู้เขียนได้มีการอธิบายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ผ่านการใช้ทฤษฎีที่เกี่ยวกับพื้นที่ในแง่แนวคิดทางภูมิศาสตร์มาอธิบายเหตุการณ์ร่วมกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ประกอบกับผู้เขียนได้พยายามใช้มุมมองคตินิยมแบบตะวันออก (Orientalism) ในการอธิบายเนื้อหาในงานเขียนและอภิปรายงานเขียนอื่นที่ผู้เขียนได้มีการทบทวนมาทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมและสายวิพากษ์ ทำให้ผู้อ่านได้รับมุมมองและข้อเสนอใหม่ของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในอีกแง่หนึ่ง มากไปกว่านั้นผู้เขียนได้พยายามทำให้งานชิ้นนี้หลุดออกจากกรอบแนวคิดภูมิกายา (Geo - Body) ของ ศ.ดร.ธงชัย วินิจกุล (Winichakul 2013) ที่ได้ถูกนำไปใช้อย่างแพร่หลายจนอาจจะกลายเป็นการสร้างวาทกรรมใหม่อีกชุดหนึ่งที่ใช้วาทกรรมดังกล่าวนั้นไม่รู้ตัว โดยผู้เขียนพยายามให้งานชิ้นนี้อาศัยแกนหลักของแนวคิดภูมิกายา และพยายามทำความเข้าใจในบริบทแวดล้อมห้วงเวลาของพื้นที่ ณ ขณะนั้นในการอธิบายเหตุการณ์มากกว่าการใช้แนวคิดแบบโลกตะวันตกมาอธิบายโลกตะวันออกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ผู้เขียนได้มีการแสดงออกถึงทัศนะในการตีความหลักฐานผ่านการแสดงในเนื้อหารวมถึงเชิงอรรถของหนังสือเล่มนี้

ภายในหนังสือผู้เขียนพยายามในการอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไว้หลากหลายแง่มุมที่น่าสนใจ และตั้งประเด็นที่ตัวผู้เขียนถกเถียงไว้ภายในงานเขียนซึ่งสามารถแบ่งประเด็นหลักในการนำเสนอไว้ถึง 3 ประเด็นหลักคือ ประเด็นแรกในเรื่องความเข้าใจองค์ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะเรื่องแนวคิดชายแดนของทั้งสองฝั่งคือแนวคิดของสยามและฝรั่งเศส ที่มีความแตกต่างและมีการปะทะกันทางความคิดอย่างเป็นประจักษ์ชัดแจ้ง ผู้เขียนได้พยายามแยกประเด็นของความหมายระหว่าง ชายแดน (Border) และ ดินแดน (Territory) ออกจากกันโดยสิ้นเชิงถึงแม้ว่าสองสิ่งนี้จะมีความคล้ายคลึงกันและงานประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาหลายชิ้นไม่ได้ให้ความสำคัญในการแยกองค์ประกอบของความแตกต่างกันทางความหมายของสองคำนี้ จึงทำให้ข้อเสนอหลักของงานทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมและสายวิพากษ์ค่อนข้างออกไปในทิศทางเดียวกัน คือการยึดเขตแดนให้ยึดโยงกับอำนาจศูนย์กลางเป็นหลักโดยให้อำนาจศูนย์กลางกลายเป็นผู้กระทำการหลักของการกำหนดขอบเขตดินแดนดังกล่าว โดยไม่ได้สนใจในเรื่องความเป็นชายแดนอย่างแท้จริง ซึ่งในงานนี้

ผู้เขียนได้พยายามมองชายแดนในฐานะวัตถุในการศึกษา (Object of study) หลักที่มีความหมายในการกำหนดการแบ่งระหว่างคนสองกลุ่ม แต่ยังไม่ละเรื่องดินแดนที่เอาเข้ามาประกอบเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจ โดยที่ไม่ได้ทำให้วัตถุในการศึกษานั้นสูญเสียจุดยืนภายในเนื้อหาที่ผู้เขียนได้นำเสนอนี้จึงเป็นการแสดงข้อเสนอทางประวัติศาสตร์ในอีกแง่มุมที่ผู้เขียนพยายามให้ความสนใจในเส้นเขตแดนมากกว่าการมีอำนาจของศูนย์กลาง

เส้นเขตแดนในที่แห่งนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงชุดความคิดและองค์ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์ของทั้งสองฝ่ายอย่างสยามและฝรั่งเศสอย่างชัดเจน กล่าวคือสยามมีรากฐานชุดความคิดเรื่องเขตแดนที่ได้รับอิทธิพลมาจากความคิดแบบตะวันตกที่ได้เข้ามาในพื้นที่ช่วงหลัง แต่ก็ยังคงมีการผสมกับชุดความคิดการปกครองแบบจารีตอยู่บ้าง ซึ่งชุดความคิดแบบตะวันตกที่เกี่ยวข้องกับพรมแดนนั้นมักจะกำหนดผ่านสิ่งที่เป็ประจักษ์นิยมอย่างภูมิประเทศ หรือการรวมตัวของกลุ่มชนชาติในพื้นที่บริเวณนั้น เพื่อในการกำหนดเขตแดน เมื่อความคิดทั้งสองได้มีการปะทะกัน โดยเฉพาะสยามที่มีการปะทะในเชิงซ้อนระหว่างความคิดแบบจารีตกับความคิดแบบตะวันตก ได้กลายเป็นตัวสะท้อนถึงสถานภาพขององค์ความรู้ทางด้านภูมิศาสตร์สมัยใหม่ของฝั่งสยามที่ยังมิได้มีการตั้งอย่างมั่นคงดึนัง จึงอาจจะเป็นหนึ่งในปัจจัยที่ส่งผลต่อเรื่องการแลกเปลี่ยนดินแดนอย่างไม่เป็นธรรมกับทางฝรั่งเศส

ประเด็นที่สองคือความเข้าใจประวัติศาสตร์นิพนธ์ของผู้เขียนงานประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเสียดินแดนทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมและสายวิพากษ์ถึงมุมมองต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยผู้เขียนให้ความเห็นกับทั้งสองฝ่ายในการอธิบายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ตรงกันว่า เป็นการใช้ทฤษฎี มุมมอง หรือแนวคิดจากทางตะวันตกในช่วงเวลาปัจจุบันมาพยายามมองเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งทำให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์อาจจะมีการตีความที่ผิดพลาดไปบ้าง หากมองตามบริบทเวลาและความคิดของผู้คนในสมัยนั้น ซึ่งไม่สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพในกรณีระหว่างสยามกับฝรั่งเศส ในประเด็นนี้ผู้เขียนได้ทำการชำระปัญหาดังกล่าวที่พบเจอ ผ่านการอธิบายโดยอิงบริบททางเวลาและความคิด ณ ช่วงเวลาขณะนั้น มากกว่าการอธิบายเหตุการณ์ด้วยทฤษฎีในเวลาปัจจุบัน รวมถึงผู้เขียนได้พยายามพัฒนาทฤษฎีเรื่อง “เขตแดนแบบจารีต” ขึ้นมาใหม่เพื่อให้เข้ากับ

บริบททางสังคมและสภาพแวดล้อมของภูมิภาคเอเชียอุษาคเนย์ ทำให้ได้ข้อเสนอลึกใหม่ของเหตุการณ์ดังกล่าวภายใต้บริบททางความคิด ณ ช่วงเวลาดังกล่าว

ประเด็นสุดท้ายคือการสร้างวาทกรรมการเสียดินแดนที่ได้มีการระบุในหนังสือช่วงท้ายว่าได้ถูกสถาปนาขึ้นมาได้อย่างไร ผู้เขียนได้พยายามนำเสนอว่าการก่อวาทกรรมการเสียดินแดนนั้นเกิดขึ้นมาภายหลังจากเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่ง ณ ช่วงเวลาดังกล่าวคือภายใต้การนำของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่ต้องการสร้างความเป็นชาตินิยมให้กับประชาชนชาวไทย ดังสะท้อนออกมาเป็นบทเพลงอย่าง “มณฑลบูรพา” และการผลิตวาทกรรมดังกล่าวได้มีมาอย่างต่อเนื่อง แต่จุดสูงสุดอยู่ในช่วงของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ได้พยายามยกเอาความรู้สึกและความพยายามของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ต้องการรักษาไว้ซึ่งเอกราชของคนไทยมาประกอบสร้างวาทกรรมจนกลายเป็นความทรงจำทางประวัติศาสตร์ระดับมาายาคติของคนไทยมาจนถึงปัจจุบันนี้ อย่างไรก็ตามในหัวข้อดังกล่าวผู้เขียนได้นำเสนอเป็นเกร็ดความรู้เพียงเท่านั้น แต่ผู้เขียนได้มีการอธิบายไว้โดยละเอียดในวิทยานิพนธ์ของผู้เขียน ซึ่งเป็นส่วนเติมเต็มของหนังสือเล่มนี้อย่างสมบูรณ์

งานชิ้นนี้ผู้เขียนได้พยายามนำเสนอเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในแง่มุมแปลกใหม่ที่ไม่ค่อยได้ปรากฏในวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะการใช้ทฤษฎีทางพื้นที่มาอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีความกลมกลืนและให้อ่านได้ตระหนักถึงเรื่องราวภายใต้มุมมองดังกล่าว ทั้งนี้งานของผู้เขียนมีการใช้ภาษาวิชาการที่สิ้นไหลดังที่ผู้อ่านทั่วไปสามารถเข้าใจได้ง่าย และผู้เขียนได้มีการระบุถึงส่วนที่เป็นทัศนะผู้เขียนเพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจของผู้อ่านถึงแนวคิดและวิธีการของผู้เขียนที่ได้พยายามนำเสนอในเล่มนี้ อย่างไรก็ตาม อาจมีบางจุดที่ผู้เขียนสามารถอธิบายเพิ่มเติมได้โดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างวาทกรรมของการเสียดินแดน ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักของชื่อเรื่อง ทั้งนี้เนื้อหาและโครงเรื่องภายในหนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้สร้างความเข้าใจถึงเบื้องลึกและเบื้องหลังของวาทกรรมได้เป็นอย่างดี และงานชิ้นนี้ถือเป็นงานที่มีคุณค่าต่อการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์ร่วมกับแนวคิดทางภูมิศาสตร์ด้วยกัน

References

- Luekajornchai, T. (2024). *ชิงแดนแม่น้ำโขง: ประวัติศาสตร์เสียดินแดนฉบับวิวาท (กรรม)* [Contesting the Mekong Frontier: A History of Disputed Territory]. Bangkok: Matichon.
- Luekajornchai, T. (2024). *สามทศวรรษ Siam mapped: จากการรื้อสร้างสู่การสถาปนาวาทกรรม ค.ศ. 1994 - 2023* [Three Decades of Siam Mapped: From Deconstruction to the Establishment of a Discourse, 1994 - 2023]. Bangkok: Illuminations Editions.
- Luekajornchai, T. (2022). เขตแดนศึกษา: การศึกษาเขตแดนไทย [Border Studies: The Study of Thai Borders]. In Luekajornchai, T. (ed.), *สยามเขตร: หลายมิติเขตแดนสยาม* (vii-xliii) [Siam Khet: Various Dimensions of the Siamese Border]. Bangkok: Illuminations Editions.
- Winichakul, T. (2013). *กำเนิดสยามจากแผนที่ ประวัติศาสตร์ภูมิกายาของชาติ* [Siam Mapped: A History of the Geo-Body of a Nation]. Bangkok: Khobfai.